

den nymornade

Fritänkaren

Nummer 65 April 1998.

Sjätte årgångens nummer 4.

Innehåll :

Europeisk turné, inledning.	2
John Bede om de senaste Shakespeare-rönen	2
Brahms' kammarmusik	3
Beethovens sonater, del 4	4
Drömresan, del 10 (<i>om bl.a. Arenan i Verona</i>)	5
<i>Film</i> : Titanic, Kundün, Wilde och Duvans vingslag	7
Fallet Ingmar Bergman	8
Ett fall för Fritänkaren	9
Dorothy Sayers bästa böcker	10
Kulturkalender, april '98	11
<i>Asien</i> :	12
Ödesresan, del 5 : Kedarnath.	12
Baron Ungern-Sternbergs märkvärdiga karriärs avslutning	14
Expedition Tibet maj '97, del 9.	15

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituell världsbarometer.

OBS! *Fritänkaren* dokumenterar utan att ta ställning.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt 2 på engelska.

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : Musikern C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("*Fritänkaren*", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 18.4.1998

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany

58

Europeisk turné.

Resan började under goda auspicer. Inter Rail gällde återigen för hela Europa - inget bråk längre med äldre resenärer i länder som Italien, Frankrike, Schweiz och Belgien. Det var fritt fram överallt. Det var bara att betala en biljett för 4000 och resa vart som helst från Marocko till Turkiet.

För ovanlighetens skull var det i år vänner i utlandet som ringde upp mig för att se till att jag skulle komma. Mina julbrev till Italien, skickade i början av december, kom fram först i februari, och då fick jag genast ett telefonsamtal direkt från Sicilien med enkannerligt besked om att jag var väntad där. Kerstin i Rom väntade mig efter den 24 mars och Beatrice i Genua när som helst. Det enda som saknades var grönt ljus från Bulgarien.

Det hade ju uppstått nya bråk i Jugoslavien med albanerna i Kosovo, vilket låg på vägen till Bulgarien. När jag slutligen ringde Bulgarien visade det sig att mina vänner hade gett upp hoppet om att jag skulle komma, bara för att jag inte redan hade kommit.

När jag ringde till släkten i Verona vandrade luren runt till alla som var hemma. Jag hade råkat ringa dem precis innan de skulle resa till Paris, från vilken främmande stad de skulle komma tillbaka lagom till min ankomst till Verona. Allas program verkade klaffa perfekt med varandra.

För att dock vara på den säkra sidan såg jag till att jag inte skulle riskera att bli arbetslös på vägen: fler böcker packades i bagaget än någonsin, bland annat Dorothy Sayers, Laurie Lees och Jan Guillous samlade verk. Det blev två tunga väskor att bära utom en ryggsäck fullastad med tegelstenar, men jag såg det som en utmaning.

I Köpenhamn var allting sig likt, och jag kunde inta en god lunch på den gamla klassiska järnvägsrestaurangen med rödkål, frikadeller och potatis plus kaffe, ett ställe vars anspråkslösa tidlöshet jag åtnjutit redan 1980 på min första resa till Wien med doktor Anny Halfen. Då var det maj och fullaste vårprakt, nu var det dimmig och disig vårvinter. Naturligtvis skulle vädret bli resans största spänningsfaktor. Nere i Grekland och på Sicilien var det inte varmare än 10 grader.

Likväl lämnade jag skorna hemma och medförde endast sandaler. Någon gräns fick det ju vara på allt vad man släpade med sig.

När jag satt på Köpenhamns järnvägsstationsrestaurang nöjd med en kopp kaffe efter lunchen passade jag på att översätta detta intressanta brev från John Bede:

"Det kan intressera dig att känna till, att det har gjorts en juridisk undersökning i fallet Shakespeare. I Kommissionens avslutande utlåtande heter det ungefär, att vem som än skrev Shakespeares verk kan ingenting beröva honom den juridiska rättigheten till dem, så vida det inte kan bevisas att en annan skrev dem, vilken person i så fall måste gå att precisera med ovedersägliga bevis. Kommissionen utesluter alltså inte möjligheten, att vem som helst kan ha skrivit Shakespeares verk, han kan ha lånat och stulit från vem som helst och vem som helst kan ha lånat hans namn, men juridiskt kan ingenting ändra på det förhållandet att William Shakespeares namn ensamt har upphovsrätten till Shakespeares verk.

Kommissionen antyder som ett parallellfall George Frederick Handel, som stal låtar från vem som helst och kopierade andras noter hur som helst, men vem som än egentligen kom på George Frederick Handels låtar så har han ändå själv ensam upphovsrätten till all musik som tryckts under George Frederick Handels namn."

Även John Bede ville att jag skulle komma till Irland, och jag kunde inte direkt utesluta den möjligheten.

I Hamburg fick jag två timmars ledighet i väntan på tåget till Wien och Budapest. Tyvärr finns det inte längre någon väntsal i Hamburg. Den lades ner på grund av klientelet. Att Hamburg är en stökig stad som tjänar som avloppshål och samlingsplats

för slödder från hela Europa märks genast så snart man stiger av tåget. Allsköns hopar av nedgångna ungdomar står och driver utanför och omkring på stationen, och de är alla lika högljudda som finnarna i Stockholm. Dock måste man ju sitta någonstans. Efter noggrann inspektion av hela stationen (bärandes på 25 kilo bagage) tog jag min tillflykt till det minst stökiga stället, där folk inte spydde på golvet, inte klättrade på varandra, inte röt och skrek och rapade och grälade utan satt någorlunda stilla vid sina bord, ehuru luften var förfärlig av alla bolmande rökare, fastän det var rökning förbjuden i halva restaurangen. Där fick jag dock sitta i fred vid ett bord trots alla horor och knarkförsäljare, påverkade sjömän och förverkade lodisar, undergångsmärkta dagdrivare och arbetslösa som fördrev sina liv med att driva mellan *Hauptbahnhof* och *Reeperbahn*. Där intog jag en spaghetti bolognais, (ty man visste ju inte om man skulle få någon chans till mat nästa dag,) men den spaghetтин borde ha hetat *Spaghetti Hamburgaise*, ty bättre än så var inte den obeskrivliga röran, som krampaktigt liknade färdigtuggad mat.

Från denna stad kom Johannes Brahms av alla ställen. Detta var hans bakgrund: hororna, fyllona, bordellerna, råheten, slöddret och hela hamnsjäarmentaliteten. Man kan höra denna råhet i hans musik ibland, han släpper ibland loss råa aggressioner som gör slarvsylta av lyssnaren i ursinniga urladdningar som är mera stökiga än alla Beethovens krig, ty Beethoven krigade bara kort och intensivt, medan Brahms aldrig blir färdig.

Det ger alltid intressanta resultat att jämföra Brahms med Beethoven, då Beethovens exempel betydde allt för Brahms och han alltid led av outhärdliga Beethovenkomplex.

Om vi till exempel jämför bådas mest intima och innerliga musik, så slås vi av de enorma skillnaderna mellan de båda mästarna. Det blir då Beethovens pianosonater mot Brahms kammarmusik. Båda verksamlingarna är ungefär lika omfattande och enhetliga, men den mest markanta skillnaden är, att medan Beethovens pianosonater utvisar en fantastisk utveckling och stilsförändring under deras 30-åriga tillkomst, så håller Brahms nästan exakt samma stil hela tiden. Och lika ryckig, originell och excentriskt omväxlande som Beethoven är i sina sonater är Brahms förbluffande jämn, stilren och trygg i varm oföränderlighet hela tiden.

Brahms gjorde 24 omfattande kammarmusikverk, och de är alla utan ett enda undantag erkända som mästerverk. De har alla tre eller fyra satser, alla är ungefär lika långa, medan det enda som ständigt varierar är besättningen. Medan Beethoven gjorde 17 stråkkvartetter gjorde Brahms bara tre, mot Beethovens tio violinsonater har Brahms bara tre, han har bara två cellosonater mot Beethovens fem och tre pianotrios mot Beethovens nio, men sedan har han mycket som Beethoven inte har: två stråkkvintetter, tre pianokvartetter, en pianokvintett, två stråksextetter, två sonater för klarinett och piano, en stråkkvartett med klarinett, en klarinetttrio och en trio för piano, violin och horn.

Det kanske mest slående och viktiga draget i all Brahms musik är hans perfekta renhet. Han har aldrig en falsk ton eller någon harmonisk oegentlighet. Harmoniskt och musikaliskt är all hans musik genomgående perfekt. Alla de andra största mästarna, i synnerhet Beethoven men även Bach, har syndat mycket grovare än Brahms. Det är egentligen bara Händel och Haydn som har samma renhetsnivå som Brahms.

Och varifrån har Brahms fått den innerliga klangvärmens i sin musik? Detta är något enastående för Brahms: de runda legatoklangernas innerliga värme. Privat framstod Brahms ofta som en osympatisk och brysk björn, men det finns inget varmare hjärta i musiken än hos Brahms när han väl görs rättvisa.

Och man kan förstå hans misantropiska attityder när man tar del av allt vad han utsattes för. Hans värsta belackare var det unga geniet Hugo Wolf. Han beskyllde Brahms för att vara en misslyckad melodiker som bara kunde framställa stympade snuttar utan form som rumphuggna teman, han kallade Brahms en akademisk pedant

som bara kunde komponera enformig och tråkig musik, han kallade honom dammig, otidsenlig, möjlig och musikaliskt misslyckad och debil, kort sagt, Brahms fick höra allt det som gamle Bach redan fick höra från sina söner.

Varför skall just den högsta och renaste musiken utsättas för detta plebejiska förakt av trendsettare och företrädare för världsmusiken? Vad gjorde Bach och Brahms för att någonsin förtjäna någon enda musikers förakt? De gjorde minst av alla för detta.

Naturligtvis har inte Brahms samma dramatik och genialitet som en Beethoven, och ingen har någonsin på allvar vågat angripa Beethoven - mest av hänsyn till hans tragedi och dövhets, kan man förmoda. Men varken Bach eller Brahms hade några sympatiska lyten eller tragiska öden som bjöd extra hänsyn. Kanske det var därför lägre musiker helt enkelt inte kunde med deras eviga musikaliska överlägsenhet.

(Fortsättning i nästa nummer. Resan blev full av musikaliska och filosofiska ingredienser med teosofiska tillspetsningar i Konstantinopel och Rom, medan Grekland bjöd på en tre dagars snöstorm med elavbrott i hela landet och påsken förfrös i Italien - väderlekens dramatik var galnare än någonsin med snöstormar även i Jerusalem och Orienten, varför den planerade resan till Kashmir och Ladakh i maj på goda vänners inrådan uppsköts till ett annat år.)

Beethovens sonater, del 4.

Redan i sin första sonat, opus 2 nr 1, introducerar Beethoven den tonart som förblev hans mest personliga och laddade i all sin enorma pianosonatproduktion: F-moll, en passionens tonart för Beethoven, liksom C-moll blev ödets. Likväl är denna sonat hårt betvingad och bunden av alla konstens och konventionalismens regler, som om Haydn här ännu höll Beethoven i hundkoppel, tills den sista satsen brister ut i ett formidabelt känslövall som bara kan betecknas som diaboliskt. Redan här, vid tjugofem års ålder, är Beethoven fullständigt utvecklad till sin samtids mest oerhörda tonkonstnär med ett överväldigande djärvt harmoni- och modulationsspråk, som hans omedelbara föregångare Haydn och Mozart bara antytt möjligheter till.

Den motsatta karaktärsytterligheten hos Beethoven finner vi i den andra sonatens finalsats: den mest harmoniska och ljusa tänkbara älsklighet och infallsrikedom i sprudlande glattig originalitet, som bara kan betecknas som kongenial. Temat är det enklaste tänkbara: ett glatt hopp från ovan från dominanten till si en oktavsext längre ner. Det är ett ljuvligt svanhopp utfört i de mest fantasirika simhopparkonster på vägen i en ekvilibristik som på en lekande Lipizanerhingst. Likväl är denna älsklighet fjärran från Mozarts mera insmickrande och glättiga: Beethoven blir aldrig lätt. Även hans mest ljusa och lättfattliga infall är alltid utomordentligt noggrant övertänkta och genomarbetade på förväg, så att ingenting är lämnat åt slumpen. Ett av Beethovens mest typiska drag, speciellt i pianomusiken, är, att den låter lika lätt som den är svår.

I den tredje sonaten finner vi den tredje stora karaktärsytterligheten hos Beethoven i den andra satsen Adagio: det tunga allvaret. Satsen har alltid hört till Beethovens mest beundrade och spelade, och Wilhelm Kempff menar, att även om Beethoven komponerat endast denna enda sats för piano, så hade den insatsen blivit av avgörande betydelse för musikhistorien. Man kan ha delade meningar om den saken. I sin suggestiva allvarsmättade stämning är satsen förvisso unik och genial, men han hade kunnat göra mera av den. Vi saknar här ännu den fullt utarbetade Beethoven, som här ännu inte vågar ta ut svängarna ordentligt utan som bara flyger på lägsta tänkbara höjd, blott alltför väl medveten om riskerna, för att noggrant pröva mekanismerna och möjligheterna. Han känner pianot för bra för att på detta instrument någonsin ta några risker. Dessa lämnar han åt alla de andra instrumenten, som han inte känner, framför allt violinen.

Den fjärde sonaten opus 7 (1796-97) är Beethovens näst största och en av de minst spelade. Den är nästan okänd. Den är inte särskilt svår, men måhända rygggar många tillbaka för dess ansenliga längd. Ändå innehåller den en av Beethovens allra skönaste sonatsatser, nämligen den fjärde.

Sonaten är varm till karaktären, hållen i den gemytliga tonarten Ess-dur, Mozarts favorittonart. Den har en påfallande Schubertsk harmoniskhet som aldrig bryts, förrän den fantastiska trion tar vid i tredje satsen, som en luguber påminnelse om att Beethoven aldrig är att leka med. Men det är bara en parentes. I den fjärde satsen brister han ut i en av sina mest sångbara pianomelodier, en glittrande pastoral hymn till livets skönhet och fröjd, som kronan på verket till världens dittills största pianosonat, i vilken Beethoven för första gången vågat ta ut svängarna ordentligt - och visat sig klara det med den äran.

(forts. i nästa nummer.)

Drömresan, del 10

(Efter en mardrömsresa av alla tänkbara mardrömsväder följde ett drömvädersklimat i Verona, men...)

28.3. Men så fort jag reste till Venedig möttes jag åter av åska och blixtar och störtregn. Det var tio grader kallare i Venedig än i Verona fastän det bara är 12 mil ifrån.

En besynnerlig episod inträffade när jag skulle lämna Venedig. Milanotåget stod inne med alla dörrar öppna en trekvart före avgång, varför jag steg på tåget i tron att det var rätt tåg. Men efter fem minuter satte sig tåget i rörelse. Det var således fel tåg, och jag lyckades hoppa av det i farten innan denna ännu blivit för hög. När sedan tåget passerade ut från stationen såg jag i en annan vagn en annan ensam passagerare som stigit på det för tidigt och som inte hunnit hoppa av. Han stod skräckslagen och hjälplös och blickade ut genom fönstret med världens mest obeskrivliga uttryck, som om han var ett litet barn som förlorat sin mamma.. Vart detta tåg sedan tog vägen med sin enda malplacerade passagerare kommer vi aldrig att få veta.

Det riktiga tåget kom sedan in en kvart senare på stationen, och jag kunde genom blixtar och dunder och regnskurar via Vicenza återvända till det alltjämt kruttorra Verona. Under resan ägde till och med flera strömavbrott rum inne i tåget. På väderlekskartan kunde vi i Verona också senare på kvällen se hur hela södra Italien med Sicilien var täckt av ovädersmoln med ösregn och åskväder av imponerande massivitet. Påsken hade sedan ett snötäckt Vesuvius att uppvisa.

30.3. Påsken i Verona förlöpte sedan traditionsenligt med stor släktmiddag ute på landet i glänsande vårväder och med klar sikt från Castagné ända bort till Lago di Garda. Som vanligt kom jag och kusin Paolo i livlig diskussion med varandra. Han hade i januari varit i New York och Philadelphia och hade glänsande bilder och böcker därifrån att uppvisa. "Men inte är det som Konstantinopel," vågade jag provocera honom.

"Vad menar du? Här är världens mest praktfulla stad med världens högsta skyskrapor, och allt du har att säga är att det inte är som Konstantinopel. Vad har då Konstantinopel som New York saknar?"

"Historia," svarade jag. "Det land vi kallar Turkiet har 5000 år av historia bakom sig. Konstantinopels levande historia har pågått i 2500 år. Till och med turkarna, som existerat i Turkiet i bara drygt tusen år, har en fem gånger större historia än New York och ditt USA, som bara existerat i 200 år."

Då var jag mera imponerad av hans skildring av Moskva, när han en morgon klockan 7 steg ut på Röda Torget som då var helt snötäckt utan att en människa ännu

lämnat ett fotavtryck på hela torget. Moskva hade i alla fall varit Rysslands huvudstad redan för 500 år sedan.

Min avsikt hade varit att från Verona fara vidare till Wien och hälsa på min kusin där, men tyvärr fick jag ingen telefonkontakt. Tydligt hade numret ändrats, och att från Italien ta reda på vad det eventuella nya numret kunde vara verkade omöjligt. Den italienska nummerbyrå kunde bara informera om riktnumret till Wien. Dessutom var det föga troligt att de skulle vara hemma under påsken. Om jag for till Wien och sedan inte fick tag i dem skulle sedan resan hem erbjuda långa väntetider i Wien och Berlin. Det verkade klokare att resa direkt hem och sedan ta reda på deras nya nummer därifrån. Från Verona till Göteborg skulle resan vara smärtfri med bara två tågbyten (i München och Köpenhamn) utan någon extra väntetid. Det skulle ta sammanlagt 26 timmar, och jag skulle vara hemma onsdag den 2 april efter en resa på 22 dagar. Därigenom skulle jag vinna mycket tid genom att hinna återuppta mitt arbete i Göteborg tidigare än planerat. Jag föll för denna frestelse.

31.3. Emellertid blev avresan ändå uppskjuten genom att doktor Marisa bjöd oss ut måndag kväll. Hon är en mycket säregen läkare som springer maraton en gång i veckan och går året runt i sandaler utan strumpor. Vi kommer alltid mycket väl överens och har mycket att tala om, fastän hon inte alls är som mina andra läkare. Hennes diagnos på mig är att jag verkar 12-15 år yngre än vad jag är, och hennes enda medicinska råd till mig är att jag skall fortsätta leva som hittills. Det säger sig självt att hennes preskriptioner är lätta att följa. Hon är i min ålder och ogift liksom jag.

1.4. För att få en sista kväll med familjen uppsköt jag min avresa en dag och använde den sista dagen till en cykeltur till Lago di Garda. Vädret var perfekt, och sjön låg nästan spegelblank. Det var en njutning att leda cykeln hela vägen längs stranden från Cisano via Bardolino till Garda. Det var en sju mils utflykt som tog precis tre timmar, men trött blev man i baken. Det var emellertid en värdig avslutning på vad som mer och mer på grund av det varma vackra vädret hos familjen i Verona (med 21 grader denna dag) framstod som rena drömresan.

2.4. Det kanske kan vara av intresse för somliga att få veta hur det gick till när Arenan i Verona blev opera.

Arenan i Verona är lika gammal som vår tideräkning och i betydligt bättre skick än Colosseum i Rom, fastän även Veronas arena mest användes som stenbrott efter den romerska tiden. 1913 var arenan i Verona mest ett tillhåll för hemlösa katter, hundar råttor och uteliggare. Den var helt öppen för vem som helst att gå in i, och folk brukade använda den som skrotupplag. Den var alltså samtidigt stadens soptunna och outtömliga stenbrott.

En dag träffades poeten Berto Barbarani, målaren Angelo dall'Oca Bianca samt tenoren Zenatello på Bar Liston på Piazza Bra, den stora platsen utanför arenan, och drack och hade det gott i solen som de tre gamla vänner de var. När de satt där och slappade råkade poeten undslippa sig en plötslig tanke, ett hugskott: "Egentligen är det bra synd att arenan bara är ett skrotupplag. Tänk om vi kunde sätta upp en opera där i stället."

"Du är galen!" sade tenoren. "Den är alldeles för stor. Inte ett ljud skulle höras längre än hundra meter från en så öppen scen!"

"Men idén är inte så dum egentligen," sade målaren. "Och jag känner en arkitekt som kunde göra dekoren. Faggioli älskar att satsa på stort."

"Vi går in och ser om det är möjligt!" sade poeten. "Kom, Zenatello! Du skulle aldrig kunna få en större scen!"

Och de gick in i arenan bland alla skrotupplagen och stenbrotten, alla katterna och all smuts och bråte, och det såg hopplöst ut. Men tenoren ställde sig i den östra ändan och började vråla en aria. Poeten stod då långt därifrån och hörde varje ord, så han ropade tvärs över arenan: "Sluta, Zenatello! Du sjunger ju som en megafon där borta!"

Och Zenatello hörde varje ord av detta, och målaren som stod långt därifrån hörde varje ord av vad kollegerna skrek och förvånade sig över en så god akustik trots all bråten och katterna, så han blandade sig i samtalet och ropade:

"Mina vänner! Vartenda ord ni säger hörs alldeles övertydligt! Akustiken här inne är fantastisk! Saken är klar! Vi sätter upp Aida!"

Och så blev det. Författaren-kritikern-dramatikern Renato Simoni ställde upp på deras sida, och arkitekten Faggioli gjorde Arenans första Aida-kulisser. Arenan rensades från skrot och katter och uteliggare, och premiären blev en utomordentlig succé i juli 1913. Sedan dess uppförs Aida årligen i Arenan i Verona och alltid med ekonomisk framgång, medan samtidigt 4-5 andra operor även sätts upp på Arenan varje sommar under juli-augusti. Det är världens största operascen och utomhusscen och i viss mån den förnämsta. Den har ingen like i världen.

(Forts. i nästa nummer.)

FILMER.

Titanic. Visst är den sevärd, men bara en gång. Katastrofen är en teknisk triumfsuccé. Man får i detalj se alla faser: hur de drunknande slåss om livbåtarna, hur egoisterna klarar sig medan hjältarna går under, hur musikerna spelar alldeles otroligt felfritt in i det sista i den frostkalla natten utan att fingrarna ens börjar stelna, hur eldarna blir instängda och ångbrända i kölsvinets maskinrum när de automatiska dörrarna stängs utan att maskineriet tar hänsyn till någon kvarvarande, hur de ansvariga hotar passagerarna med pistol om de inte låter bli att råka i panik, hur kapitalismens egoism får sitt apotheos i denna orgie av den mest spektakulära tänkbara av alla tragedier... Sedan kan man också ha kritiska invändningar. Varför skildrar filmen bara amerikaner, medan den enda riktiga skurken, betjänten David Warner, är den enda riktiga engelsmannen, fastän skeppet *Titanic* var engelskt och byggt i Liverpool? Man minns då den tidigare stora *Titanic*-filmatiseringen för en trettio år sedan med Kenneth More och Ian Holm, där rollerna var mera rättvist fördelade mellan amerikaner och engelsmän, utan att någon behövde vara någon skurk... Men visst är undergången makalös. Den är så rasande skickligt filmatiserad, att filmen måste sätta sig i bakhuvudet och stanna där. Ett tips till er som ännu inte har sett den: tag med er en päls till bion och gärna också en flytväst, ty det är kallt i vattnet, och de flesta dör ofelbart vid varje ny föreställning.

Kundün. Det är intressant att jämföra Scorseses mästerverk med Jean-Jacques Annauds. Båda består av övervägande fördelar, båda är sanna historier, båda har skickligt återskapat en genuin verklighet, men ändå är de varandras motsatser. Scorseses *Kundün* är en större upplevelse, men Annauds *Sju år i Tibet* är mera levande. Framför allt saknar man humorn i Scorseses film, som är så underbart sprudlande i Annauds. Scorsese har ingen humor. Det har han aldrig haft. Man påminner sig tidigare filmer av honom, som *Tjuren från Bronx*, *Taxi Driver* och den fullständigt vidriga *Goodfellahs*, utpekulerade våldspornografier allesammans, och man kan då ifrågasätta att en sådan brutalitetsfantast får göra en film om Dalai Lama. Men han gjorde också den bedåransvärda *Oskuldens tid*, och med den filmen i minnet kan man förlåta honom alla hans tidigare.

Även den bhutanesiske pojken i Annauds film gör en bättre gestaltning av rollen än Scorseses kandidat. Scorseses Dalai Lama har ingen humor och gör inte ens något intelligent intryck, vilket fjärrar honom totalt från den riktige Dalai Lama, medan Annauds Dalai Lama har träffat anmärkningsvärt mitt i prick.

Men visst är filmen sevärd. Dess största förtjänst är Scorseses makalösa återskapande av hela den tibetanska kulturen med dess ceremoniers högtidlighet utan

motstycke - återgivningen av Dalai Lamas invigning i ämbetet är kanske filmens mest minnesvärda höjdpunkt. Annars lever filmen alltför högt på Scorseses egna personliga tricks och skickliga teknik understrukna av Philip Glass erbarmligt enahanda musik - den är verkningsfull men upprepar sig hela tiden, vilket ökar intrycket av Scorseses film att den egentligen är ganska fyrkantig. John Williams musik till Annauds film var då bättre anpassad och mer flexibel.

Några små extradetaljer måste man dock ge Scorsese en särskild eloge för. Han vågar ta upp Dalai Lamas självkritik och hans tvivel på sig själv, vilket ger ett mycket ärligt intryck av filmen. Men den mest odödliga scenen är när tibetanerna möter Dalai Lama inför uppbrottet och flykten och en tibetansk kvinna utgjuter sig på tibetanska. Det fanns inte i manuset, intermezzot var ett misstag, en tibetanska blev så rörd av scenen att hon förväxlade den med verkligheten och skenade iväg med sig själv - och det har Scorsese haft den underbara pieteten att ta vara på i stället för att klippa bort.

Wilde. I motsats till Scorseses film är detta den högsta tänkbara teater med skådespelare som alla är mer än övertygande i sina roller - engelsk teater när den är som bäst. Inte ens Peter Finch gjorde för 37 år sedan en så övertygande gestaltning av den tragiske dandyn Oscar Wilde som Stephen Fry här har lyckats med. Historien är trist men har givits en mer realistiskt övertygande kvalitet än både kärlekshistorien i *Titanic* och Scorseses *Kundin*.

Duvans vingslag. Även detta är en utsökt teaterfilm, njutbar alltigenom genom de begåvade aktörernas utsökta spel, kanske mest Linus Roache men även Alison Elliott och Helena Bonham Carter. Men historien är dyster och trist, mörk och melankolisk, byggd som den är på en roman av Henry James, amerikanen som vantrivdes så med livet att han blev engelsman, vilket inte hindrade honom från att fortsätta skriva konsekvent pessimistiska och melankoliska romaner om olyckliga människooöden, som om hans spleen var den värsta i världen. Men visst är filmen sevärd för sin utsökthets skull trots all den trista unkenheten.

Fallet Ingmar Bergman.

Hans underbara självbiografi heter *Laterna Magica* och är en fullständigt ärlig och rättfram redogörelse utan några förskönande drag skriven på ett kanske ännu mer magiskt och uttrycksfullt språk än alla hans bästa filmer. Sakligheten är anmärkningsvärd. Utan det minsta pathos eller självömkan eller bitterhet eller ens ånger berättar han om sin våldsamma barndom, hur han var nazist i Tyskland på 30-talet utan den minsta betänklighet, om alla sina hustrur och inte minst om sin dåliga matsmältning och sina jämmerligt dåliga nerver. Han är så rättfram med sina egna svagheter, att all den humor som man så totalt alltid har saknat i alla hans dystra och långsamma filmer finner man plötsligt här helt oavsiktlig - han försöker inte ens vara rolig, han har inte ens roligt själv åt sina egna fiaskon, och likväl måste man skratta hejdlöst åt hur rolig han i själva verket är - utan att synas vara det, ungefär som Buster Keaton.

Ett särskilt intresse tilldrar sig hans skatteprocess. Endast här skönjer man ett tydligt känslöengagemang och ett spår av personlig bitterhet, som är helt på sin plats. Han blev utsatt för en direkt förnedrande behandling av skattemyndigheterna fastän han var fullständigt oskyldig - misstag hade begåtts som han inte hade haft den blekaste aning om, då han litade helt på andra för sina räkenskaper. Processen blev en personlig katastrof för honom, hans nerver brast, och han måste tillbringa månader på klinik under hård medicinering, medan processen fortsatte i nio år och han tvingades lämna landet för att nödgas arbeta en del år utomlands. Ändå hade han varit en trogen

socialdemokrat och skattebetalare, som betalat miljoner i skatt helt frivilligt utan några reservationer. Att världens internationellt mest kända och erkända svensk behandlades sålunda av Sverige vållade en viss skandal i utlandet i mitten på 70-talet, så att Olof Palme såg sig nödsakad att uppträda i internationell TV och försäkra, att Ingmar Bergman var hans vän - en ensidig vänskapsutfästelse inte helt utan vissa reservationer från Bergmans sida.

Men hans kanske bittraste kritik mot Sverige är hans kommentar till vad som hände i landet 1968: *"I andra länder, där flera tankar har lov att frodas samtidigt, likviderades inte tradition och utbildning. Det var bara i Kina och Sverige som man hånade och förödmjukade sina konstnärer och lärare."* (sid. 231 i Mån-pocketupplagan.) Det är föga smickrande för Sverige att sålunda av sin mest firade konstnär bli jämfört med världens mest infama diktatur.

Boken måste bli en absolut klassiker i svensk litteratur, - så utsökt är dess språk, så känsligt och ärligt är den skriven, så mänskligt innerlig och äkta är den, och så levande är den i sin absoluta sanning - den är sannare, mera rörande och mera genuin i sin dokumentering än kanske alla hans filmer.

Ett fall för Fritänkaren.

Det har frågats hur jag har råd att resa så mycket utan varken fast jobb eller betydande inkomster. Frågan har besvarats tidigare, men i samband med Ingmar Bergmans tragedi passar det bra att besvara den på nytt.

Mitt liv har alltid bara varit litteratur och musik, och det enda jag någonsin dugt till har varit att vara kreativ inom dessa båda områden. Den förste som direkt motarbetade mig för denna naturliga inklinering var min egen fader. Efter att jag lyckats blidka honom fortsattes kampen i stället av ett antal statliga myndigheter.

Hellre än att avstå från denna naturliga inklinering, som jag upplevde som ett ansvar, accepterade jag ett liv i fattigdom. Från 1974 levde jag i stort sett utan centralvärme, utan toalett inomhus, med en hyra på 100-250 kronor i månaden och med en årsinkomst under 10,000 kronor under nio år, medan jag bara arbetade hårt i hopp om att småningom bli upptäckt och omhändertagen främst av något förlag. Detta hände aldrig. I stället blev jag fockad från min första organisttjänst, för att dess kyrkoherde var en socialistisk diktator som sedermera hoppade av från kyrkan, och skönstaxerad av staten för att jag (i likhet med flera skönstaxerade ensamstående mödrar med barn) tjänade för litet pengar för att staten skulle kunna acceptera mina deklarationer som trovärdiga. Skönstaxeringen drog i gång mot mig samtidigt som jag inledde min andra organisttjänst 1981. Följden blev en process med följdprocesser och efterprocesser som höll på i tio år, skaffade mig magsår 1984, tvingade mig att upphöra med min andra organisttjänst och som inte fick någon avslutning förrän genom en förtidspensionering 1991.

De gav mig ett tioårigt helvete för ingenting medan Olof Palmes mördare fortfarande går fri efter 12 år. Hela processen med alla dess absurda turer har dokumenterats i Fritänkaren nr 22. Fram till skönstaxeringen hade jag aldrig klagat på mitt liv eller haft några svårigheter, fastän jag alltid varit fattig. Magsåret fick jag inte bukt med förrän jag inledde resverksamheten från den historiska hösten 1989.

Den långa fattigdomen 1974-91 lärde mig ekonomi, att ständigt leva på minimum, att överleva genom att vända på varje slant och att ändå få mycket gott ut av livet. Det kallas levnadskonstnärskap. Med denna kunskap kunde jag från början resa billigt. En månads rundtur i hela Europa kostar mig efter nio år fortfarande inte mer än 6500 kronor allt som allt, och de ännu längre Indienresorna är i samma ekonomiska kategori. Mina enda dyrare resor under dessa nio år var de båda Tibetresorna.

Dessa kunde finansieras genom att min far efter sin död 1993 lämnade en väl förvaltnad förmögenhet efter sig med instruktionen till sin hustru och sina barn: "för resor, helst till Italien". Detta medförde att man inte mer behövde oroa sig över resornas kostnader. Likväl har jag fortsatt att resa lika ekonomiskt som tidigare.

Många ifrågasätter det moraliska i mitt sätt att leva. De har rätt. Men jag ville aldrig ha det så som det blev. Skönstaxerarna från 1981 bad mig aldrig om ursäkt och vägrade någonsin ge mig rätt, fastän hela saken berodde på ett datormisstag. De var aldrig ens medvetna om hur de tvingade mig att ge upp ekonomiskt, och mitt enda sätt att få någon sorts kompensation för deras tilltag var att förtidspensionera mig. Jag har alltid sett det som en parentes, (pensionen är inte större än att mer än hälften går till hyran,) och jag hoppas fortfarande att jag en dag skall kunna leva på mitt arbete, som jag kunde fram till 1984.

Säkert hade något förlag upptäckt mig och tagit hand om mig i vilket annat land som helst. Men just Sverige råkar vara det bästa landet i världen med dess mest enastående och välorganiserade samhällsapparat, och för en sådan perfekt stat kan det inte finnas något farligare hot än en kränkt konstnär.

Att detta idealsamhälle samtidigt har Europas högsta frekvens av mord och självmord är en annan sak, som väl mest Amerika är skyldigt till, ty det var ju från Amerika som Sverige importerade snilleblixten att nivellera landets skolsystem jämte andra snilleblixtar såsom förkärleken för våldspornografiska filmer, hårdrock och knark.

Så missunna mig inte mina resor till kulturländer. Jag behöver dem. Det är skönt att veta, att man faktiskt skulle kunna flytta till Italien eller Grekland om man ville. Till och med Finland skulle vara en positiv möjlighet. Men jag har tills vidare valt att behålla Sverige som min arbetsbas, då hela mitt arbetsliv tillbringats i Göteborg, och då jag egentligen bara lever för mitt arbete, eftersom min saknad av utkomst och samhällsställning alltid förvägrat mig möjligheten att bilda familj. Det var kanske meningen att det skulle bli så - men jag frågar mig alltid: i så fall, varför?

"Socialdemokraterna uppträder under falsk skylt.
En demokrat kan inte vara socialist, och en socialist är ingen demokrat."

- *Bertrand Russell.*

Dorothy Sayers bästa böcker.

De tre bästa är väl *Mördande reklam*, *De nio målarna* och *Lord Peters största affär*, även känd som *Mannen i badkaret* eller *Vems är liket?* Den första, i original *Murder Must Advertise*, är en charmfull idyll ombord på en reklambyrå, där alla de anställda ägnar sig åt att komponera de tarvligaste reklamsloganer medan de samtidigt (på jobbet) frossar i skumraskaffärer och blir mördade den ena efter den andra. Naturligtvis smugglas det droger, i vilken trafik ohyggligt mycket pengar är i omlopp, vilket utlöser alla morderna, då det gäller att se till att ingen får veta för mycket, vilket alla ändå får. Det är författarinnans mest romantiska deckare, där huvudpersonen-deckaren Lord Peter Wimsey understundom framstår som en drömprins. Redan här framstår författarinnans mycket säregna blandning av hög litterär och nästan poetisk begåvning jämte en raffinerad smak för det makabra.

Hennes mästerverk är *De nio målarna*, på engelska *The Nine Tailors*, en mycket engelsk och mycket snillrik intrig i en engelsk landsortskyrka, där hela handlingen koncentreras kring själva klockringningen med dess mycket högt utvecklade och

intrikata matematiska system, som nästan är som en hel vetenskap för sig. Det visar sig till slut att ingen har begått mordet, men att den som ändå blev mördad faktiskt verkligen förtjänade det.

Under sina glansdagar framstod Dorothy Sayers som den stora medtävlaren till Agatha Christie om snillrika mordintriger och den blodtandade publikens gunst. Agatha Christie vann i längden, ty hon var jämnare och pålitligare: man kunde alltid vara säker på att det i hennes deckare alltid förekom åtminstone ett mord och en mördare. Dorothy Sayers var mera oberäknelig. Hon spekulerade ibland i det övernaturliga, hon hade en fallenhet för katolicism och för att översätta Dante - motsatsen till alla rafflande deckare; och hon var mera litterär än intresserad av att fånga en lättköpt publik. Men på en punkt slog hon Agatha: hon upprepade sig aldrig, medan Agatha ju alltid upprepar sig. Hennes intriger är alltid de samma: en artificiell konstruktion av intrikaterier som görs extra komplicerade (och därför överkliga) bara för att läsaren aldrig skall kunna gissa vem mördaren är. Och hon lyckas alltid: Agathas mördare framstår i regel alltid som fullständiga överraskningar.

Dock kunde även Dorothy visa sig ha sinne för genialisk dramatik. Det visar sig bäst i den sena *Whose Body?* som på svenska även har kallats *Mannen i badkaret*. Det handlar om en fullständigt okänd man som påträffas död i andra människors badkar iförd glasögon. Ingen kan ana hur liket har kommit dit eller vem liket tillhör. Denna gåta löses dock på ett fullständigt logiskt sätt och avslöjar till slut en mördare i klass med självaste en professor Moriartys noggrant utstuderade slughet, och Dorothy Sayers ger sedan denna mördare den behandling han förtjänar - inte utan ett sannings ögonblick av tillspetsad livsfara för den outslitlige detektiven Lord Peter Wimsey, oförglömligt väl gestaltad i TV-rutan av den älskvärt tillgjorde Ian Carmichael..

Kulturkalender, april 1998.

- 1 : Sergej Rachmaninov 125 år.
- Edmond Rostand 130 år.
- 50 år sedan Berlinblockaden inleddes.
- 4 : 30 år sedan mordet på Martin Luther King.
- 5 : Herbert von Karajan skulle ha fyllt 90 år, så även Bette Davis.
- 6 : Robespierre 240 år, som blodig fransk diktator endast överträffad av Napoleon.
- 7 : Allan Pakula 70 år.
- WHO fyller 50 år.
- 9 : Paul Robeson 100 år.
- Tom Lehrer 70 år.
- Jean-Paul Belmondo 65 år.
- 12 : Legenden Maria Callas 75 år.
- 13 : Nils Sondefors 50 år.
- 14 : Mobiltelefonen 15 år.
- 16 : Spike Milligan 80 år.
- 17 : Lindsay Anderson 75 år.
- 21 : 2750 år sedan staden Roms grundläggning.
- 80-årsminnet av "Röde Baronen", baron Manfred von Richthoven.
- 23 : Shirley Temple 70 år.
- 25 : Ella Fitzgerald 80 år.
- 26 : Målaren Eugène Delacroix 200 år.
- John Grierson 100 år, dokumentärfilmens skapare.
- 28 : James Monroe ("Monroedoktrinen") 240 år.
- Lionel Barrymore 120 år.

Ödesresan, del 5: Kedarnath.

Bussen lämnade Rishikesh fem på morgonen och inledde sin mödosamma uppklattring för Garwhal med allsköns trafikstockningar, men vädret var gott. Vad som var bekymmersamt var att min fot var mycket sämre - benen hade helt återhämtat sig efter överansträngningen i Dharamsala, men mellan vänster fot och skenben tilltog en svullnad som gjorde mycket ont, så att jag knappast kunde använda vänster nedre extremitet. Detta bådade inte gott inför Kedarnath, Auli och Binsar.

Emellertid fortsatte jag ha tur med resällskapet. I Devprayag kom det ett franskt par och en österrikare på bussen, som följde med ända fram till Gaurikund, och som dessutom berikades till sällskapet av en bohemisk ungerska, som kom på efter Karnaprayag. Tillsammans blev vi ett mycket hjärtligt sällskap på fem. Med på bussen var även en mycket trevlig familj från Calcutta, som också spetsade sig på Kedarnath; men mitt bästa resällskap blev en ung medicine studerande från Calcutta, som nu skulle hem till sin familj och hemby för att med dem fira Diwalihögtiden, som infaller på torsdag. Genom att han kom att sitta bredvid mig konverserade vi mycket, och när jag visade mig vara välbekant med Vivekananda och till och med hade ett citat av honom ovanför mitt piano fick han ett absolut förtroende för mig, då Vivekananda var hans andlige vägledare i livet. Vi bytte adresser, han kallade mig "Uncle", (den högsta titel en icke-familjemedlem kan förlänas i Indien av en familj - nästan varje familj har en 'Uncle' i form av en mycket god äldre vän, som är ogift och djupt respekterad,) och vi lovade hålla brevkontakt.

Vägen ringlade sig upp för bergen bitvis på ett mycket obehagligt sätt i enfilig form utan vägräcken och med bråddjup på upp till 200 meter rakt nedanför och med ideligen mötande trafik i form inte minst av andra bussar och truckar, och vår buss var proppfull, så att många stod i gången. På åtskilliga ställen kunde man inte fatta att en sådan smal sandväg invid sådana bråddjup alls kunde hålla för en överlastad buss full med bagage och kistor på taket. Men fram till Gaurikund kom vi klockan halv 5 efter en nästan 12 timmars resa på 214 kilometer. Gaurikund är ett mycket litet samhälle med en brant gata längs vilken alla affärer, restauranger, testugor och hotell trängs och kämpar om de turister som ålar sig förbi i ett mycket orättvist gatlopp utan några chanser: man måste stanna överallt eller ramla och snubbla överallt.

Vi fem européer, av vilka alltså inte en enda var engelsman, hade dock en rejäl middag på kvällen i en gemytlig håla som tog flera timmar, och vårt enda språk var engelska. Därefter drog vi oss tillbaka för att vila ut efter dagens strapatser och inför morgondagens.

Foten var inte bättre på morgonen. Men att avstå från att bege sig upp till Kedarnath när man redan var i Gaurikund var otänkbart. Kedarnath låg bara 14 kilometer och 1500 meter högre upp.

För att inte ta några risker beslöt att jag att betala 200 rupier för att få rida på en mula hela vägen upp. Martin, österrikaren, föredrog att gå, ty han hade inga fotplågor. Han stegade iväg i världens kortaste shorts, och vi hann turvis om varandra på vägen, beroende på våra olika pauser. Marco och Hélène, mina franska vänner, samt Erika från Ungern, som bodde på ett ashram, skulle gå ända upp och stanna i Kedarnath över natten liksom Martin. Bara jag skulle ner samma dag igen för att följande morgon ta bussen till Kausani - jag hade skrinlagt planerna på Joshimath och Auli på grund av min fot och på grund av att jag inte ville fastna i Garwhal mitt under Diwalifestivalen på torsdag, då ingen trafik eller kommunikationer i Garwhal skulle fungera.

Kedarnath ligger alltså på 3500 meters höjd (ungefär som Lhasa) och är den historiska platsen där de fem Pandavabröderna i det indiska eposet Mahabharata slutligen fick förlåtelse av Shiva för att de hade utrotat alla sina släktingar. Kedarnath är mindre än Badrinath och måste stänga tidigare på säsongen på grund av snö. Redan när

vi nu kom upp efter en mulritt på fyra timmar låg det snö, som man bitvis måste ta sig igenom. I själva templet råder det en förskräcklig trängsel och rökighet, och dess allra heligaste lär vara en staty föreställande stjärten på en ko, vilken gestalt Shiva tog när Pandavabröderna uppsökte honom och grävde ner sig så att bara stjärten stack upp ovanför jorden, för att guden skulle slippa få träffa de stackars Pandavabröderna med sina dåliga samveten. Inte särskilt gästvänligt eller artigt ens för en gud, kan man tycka, men Pandavabröderna genomskådade kostjärten och grävde upp guden där han hade gömt sig och släppte honom inte förrän han hade förlåtit dem.

Omgivningarna är dramatiska med de höga Kedarnathbergen (6940 m) tätt inpå templet med dess lilla samhälle, men dock föredrar jag Badrinath, som är mera mänskligt. Badrinath var en gång buddhistiskt, vilket har satt sin eviga prägel, och dess gud är Vishnu, en mycket positiv gudomlighet, medan det inte finns någonting buddhistiskt i Kedarnath, där den tillbedda guden är den ytterst tvivelaktige Shiva, förgöraren.

Så gällde det att ta sig ner igen gåendes med en obrukbar vänsterfot. Det gick inte så bra, men det gick och tog nästan fem timmar. Det gällde att halta och linka hela vägen, vilket var ytterst tröttsamt och tålamodsprövande, och egentligen var det rena korsvägen. Men ner kom man till slut, och då var det en obeskrivlig njutning att få badda den sjuka foten i Gaurikunds varma källor.

De flesta vandrade upp för att stanna där över natten, men många var de som red både upp och ner igen. Andra, i synnerhet äldre människor och kvinnor, bars upp i primitiva bärstolar som bars av fyra man. Det gick långsamt uppför, men nedför kunde bårbärarna nästan springa. De var mycket skickliga och höll en absolut jämn och unison takt med varandra. Naturligtvis krävde detta bärstolsbärande av till hälften liggande trötta åldringar till pilgrimer många pauser på vägen. Emellertid blev jag hela vägen ner ständigt omkörd av andra.

Min fotskada är mycket besynnerlig. Jag har varken sträckt eller stukat foten, men ändå har det blivit en massiv broskbildning nedom smalbenet så att det knastrar om det, och det kan göra fruktansvärt ont i svullnaden som blivit resultatet. Det enda att göra är att ständigt massera och promenera, som faktiskt gör foten gott så länge man sätter ner den på rätt sätt varken med hälen eller med tårna först utan hela foten samtidigt. Emellertid är det inget roligt att vistas i ett land som kräver gasellben med en sådan eländig hindrande klumpfot.

Och hur går det med väderföljetongen? Denna dag var vädret vackert på morgonen, vi årets sista Kedarnathpilgrimer hade tur som kom upp under förmiddagen, men efter klockan elva var det moln, snö och regn. Mina franska vänner och ungerskan kom upp sent i detta väder och ämnade övernatta i det. Jag avundas dem inte.

På morgonen var det avfärd klockan 5.30. Det ösregnade, uppe vid Kedarnath var det säkert tungt snöväder, och det regnade under hela morgonen på vägen ner till Karnaprayag efter 106 kilometer. Klockan var då 11.10 efter fem och en halv timmars smärtfri resa. Med på bussen var mina kära vänner från Calcutta, de hade liksom jag varit kloka nog att bege sig upp till Kedarnath på morgonen igår och ner igen samma dag och skulle nu vidare till Badrinath. Det var underbart att än en gång få färdas upp för den storslagna Alaknandadalen, Ganges största källflod, med dess underbara landskap av blomstrande dalar omgivna av de mest dramatiska tänkbara bergsformationer - Vishnus eget land.

(forts. i nästa nummer.)

Den förskräcklige baron Ungern-Sternbergs märkvärdiga karriär,

(fortsättning från förra numret.)

I maj 1921, när hans maktställning som totalitär härskare över hela Mongoliet var absolut, och hela det bolsjevikiska Ryssland bävade inför hans hot och oåtkomlighet, var den galne baronen redo att inleda sitt stora buddhistiska korståg mot det nya hedniska Ryssland. Han begick då misstaget att rådfråga ett orakel i Ulan-Bator. Han frågade hur lång tid han hade kvar att leva, och det torra svaret efter rådfrågning av oraklet enligt alla konstens regler inklusive tärningskastning visade sig vara exakt 130 dagar, varken mer eller mindre, närmare bestämt tre månader och sju dagar. Naturligtvis var baronen föga nöjd med detta orakelsvar och begick då misstaget att gå till ett annat orakel. Där fick han bara bekräftelse på att han snart skulle dö. *Ett* orakelsvar kunde han avfärda som humbug men inte två.

Innan han bröt upp på sitt korståg mot den bolsjevikiska statens etablerade ateism höll han ett märkligt avskedstal till sina mongoler. Han hade förlikat sig med tanken på att han snart skulle dö men hävdade, att hans korståg bara var en inledning. Efter honom skulle andra komma, som skulle befria hela Asien från Stilla Oceanen till Volga och till Indiska Oceanen och göra hela denna värld till en stor buddhistisk stat. Hans mission var oåterkallelig, det var hans heliga plikt att "rensa Ryssland från alla kriminella förgörare och besudlare av Ryssland och från revolutionens enorma förolämpning genom en allomfattande tvagning i blod och eld." Och han förkunnade, att efter honom skulle en annan världsbefriare komma, som skulle vara ännu större än Djingis Khan, och hans seger över världen skulle vara "en andens seger över mörkret".

Det var hans sista stora stund. Hans misstag hade varit att han stannat för länge i Urga. Under tiden hade bolsjevikerna hunnit organisera sig i Sibirien, och de väntade nu på honom på andra sidan gränsen. I ett större slag, som varade i sex timmar, blev baronens här i grunden besegrad genom Röda Arméns taktiska överlägsenhet. Han flydde tillbaka till Mongoliet, men där hade nu bolsjevikerna etablerat sig i Ulan-Bator i en lyckad kupp. Genom baronens skräckregemente hade mongolerna kommit fram till den slutsatsen, att vilken rysk övermakt som helst måste vara bättre än baronens och därför formligen inbjudit bolsjevikerna. Mongoliet blev därigenom det andra land i världen som blev kommunistiskt, och genom baronens drakoniska pionjärverksamhet blev det överlämnat och serverat åt Moskva som på silverfat.

Baronen fick nu utstå alla de förödmjukelser som brukar drabba en fallen diktator. Hans egna gjorde uppror, han fick fly naken och barbacka ut på stäppen blödande ur kulsprutesår som hans egna vållat honom, han tillfångatogs och misshandlades och hittades slutligen av de röda ensam ute på stäppen bunden till händer och fötter av nomader och svårt plågad av myror. Men han levde ännu och fördes till Moskva.

Han ställdes inför rätta den 13 september anklagad bland annat för att ha försökt störta den bolsjevikiska regeringen, återupprätta den tsaristiska monarkin, mördat massor av oskyldiga människor och förövat ohyggliga våldsdåd. Baronens förnekade inte en enda av anklagelserna, men han ifrågasatte bolsjevikernas rätt att döma honom: "I tusen år har min familj härskat över er. Vi har aldrig tagit emot någon order från någon. Jag vägrar att acceptera arbetarklassens rätt att befalla över mig."

Han befanns skyldig på samtliga anklagelsepunkter och dömdes till döden tolv gånger om. Den 15 september ställdes han framför exekutionspatrullen. Det var exakt 130 dagar efter att han rådfrågat oraklet i Ulan-Bator.

Expedition Tibet maj '97, del 9.

20.5. Resan fortsattes under dramatiska former. Först kokade kylaren på vår jeep (igen!), och sedan kollapsade den andra jeepen då en kardanaxel gick. Den ersattes med en tom Sprite-plåtburk, men från detta haveriställe, där vi intog vår lunch, kunde vi se både Kailas-bergen, den fantastiska toppen Nanda Devi i Indien (som jag senast sett från Joshimath, Kausani och Naini Tal) och det i fjärran i molndimmorna sig höjande bergmonstret Gurla Mandatha.

Det dröjde sedan inte länge innan Kailas blev synligt; men det finns ett antal toppar som är det heliga berget likt när man kommer västerifrån. Vi gissade fel flera gånger, tills ytterligare ett bergs konturer sakta blev synliga genom molnen, som var högre och spetsigare än de andra. Värddigt skred det långsamt ut ur molnmassorna, och strax därpå kunde vi se Rakkas Tals blåa vatten i fjärran.

Men vi var fullkomligt utslagna. De senaste två dagarnas jeepfärd hade varit en skumpande mardrömslik barbackaritt, och det var inte underligt att bilarna skakade sönder, den ena efter den andra, och vi med. Just när Kailas blev synligt greps Holger av en mördande kolik, som krävde sina smärtsamma utlösningar. Den andra jeepen gick sönder på nytt, och dess gamle kinesiske chaufför körde sedan fel, så att alla hans fyra passagerare blev tvärarga på den skyldige till bristen på rätt information och vägledning. Vi kom urlakade fram till Darchen men fick åtminstone åter vila i sängar i *The Darchen Guest House*, ett vänligt äkta tibetanskt värdshus, där det utanför i femhundralet hade samlats pilgrimer i tält. De skulle alla upp till Kailas samtidigt som vi.

I Darchen hittade jag också "*The Kailas Tea Shop*" med text för övrigt endast på tibetanska. Utanför stod ett biljardbord som flitigt användes av fyra glada tibetaner. Detta önskar man få se mer av i Tibet: lyckliga tibetaner med gästfria hus med skyltar på bara tibetanska och engelska - ingen kinesiska.

Och detta var det underbaraste med Darchen: bara tibetaner överallt, utom några få européer. En stor tibetansk festival stod för dörren i vilken ingen kines hade någon gemenskap eller förståelse för, så det kinesiska elementet var kliniskt försvunnet på ett sätt, som man önskar att det vore för hela Tibet, för tibetanernas och för deras religions skull.

21.5. Redan före klockan tio hade de flesta pilgrimerna packat sina saker och gett sig iväg upp mot Kailas, de flesta på lastbilsflak. Man kan köra de första 15 kilometrarna upp för koran vilket även vi kommer att göra. Vädret är det bästa tänkbara: bländande solsken på en molnfri himmel efter en bländande fullmånesnatt. Fullmånen når sin höjdpunkt under de kommande två nätterna.

När vi övernattade igår såg vädret hotfullt ut österut mot de heliga sjöarna och Kailas. Det såg ut som regnmoln eller stormmoln, och vi hade faktiskt en del hårda sandtromber igår till och med över lägret. Kailas är känt för sitt ytterst nyckfulla väder: det kan snöa och hagla mitt i sommaren, och de drastiska totala väderomslagen kan ej sällan vara direkt fatala och livsfarliga. Allt är möjligt när det gäller väderlek omkring Kailas. Charles berättade om en som gick runt Kailas i september att han aldrig såg någonting av berget för bara dimma. Maj tycks åtminstone hittills nu vara en bättre månad.

Vad har jag då att säga om området arkeologiska hemligheter? Problemet med hela västra Tibet är att allting vittrar så snabbt. Det kinesiska fortet vid Oma till exempel konstruerades för bara fem år sedan, hade övergivits för två år sedan och var redan fullkomligt söndervittrat trots att det hade varit välbyggt. Ruinerna i Tsaparang från 1700-talet ser 2000 gamla ut. Detta är troligen det område i världen där allt civiliserat fortast måste duka under för det extrema klimatet.

Men när vi rullade ner mot de heliga sjöarna observerade vi ett egendomligt terrassformat mönster på marken. Naturen kan näppeligen ha åstadkommit någonting sådant. Slätten sluttade inte rakt, som slätter brukar och ska göra, utan den sluttade ner i stora jämna terrasser, vilket gjorde det omöjligt för en att inte misstänka att där någon gång hade existerat systematiska odlingar om inte rentav kanske en hel stad.

Det märkligaste med berget Kailas är dess regelbundna pyramidform. Det ser precis ut som den kollapsade pyramiden vid Meydum i Egypten, som om någon hade ritat och konstruerat hela berget, och som om alla pyramider i Egypten och indianernas Amerika hade haft Kailas som prototyp och inspirationskälla.

Så har vi det ofantliga mysteriet med alla världens äldsta legender om de fyra floderna, som i dem alla rinner upp i ett och samma område. Det är inte bara Bibeln som beskriver dem, där den första av dem aldrig har kunnat identifieras, ("floden Pison, som flyter omkring hela landet Havila, där guld finnes,") även om de andra tre bibliska paradysfloderna utmärks som Nilen, Eufrat och Tigris. I lika uråldriga indiska beskrivningar och legender utpekas de fyra floderna i olika versioner som Ganges, Indus, Brahmaputra, Oxus, Syr-Darja, Amu-Darja, Tamir och till och med Huang-Ho bland andra. Legenderna är den samma i alla dessa olika källor. Det är bara flodernas namn som skiftar. De beskrivs som utgående från det ursprungliga paradiset, och Kailas-området är det enda stället i världen där fyra stora floder rinnande i olika riktningar har ungefär samma källområde: Indus, Ganges, Brahmaputra och Sutlej. Det är därför troligt att alla dessa legender, som har en och samma form och som hör till världens allra äldsta litterära urkunder, handlar direkt om Kailas-Manasarovar-området, som dessutom är ett av världens vackraste. Landhöjningen här är 40% större än i Skandinavien. Det är därför inte omöjligt att detta område en gång kan ha varit bördigt och rentav skogbevuxet. Jag är ingen vetenskapsman. Jag bara spekulerar och låter andra forska vidare i saken.

(I nästa nummer inleds parikraman.)

Av ekonomiska skäl måste vi tyvärr härmed börja avreglera prenumeranter som inte på något sätt har hört av sig sedan 1995.

Samtidigt har vi dock sedan i höstas en stabil prenumerantkrets på över 60 intressenter, vilket är det bästa resultat vi har haft sedan vi nödgades höja priserna 1993.

Då den planerade Kashmir- och Ladakhresan i maj uppskjutits ett år kan nästa nummer väntas i maj.

I hopp om vårens snara ankomst,

Fritänkaren, den 18.4.1998.